

Виникнення українських політичних партій в Наддніпрянській Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.

Кінець XIX – початок XX ст. характеризувався новими явищами у суспільно-політичному житті українських земель. Початком “відродження нації” називав цей час відомий український письменник та громадський діяч В. К. Винниченко.

Український національний рух набирає політичного характеру. В Україні починають утворюватися перші національно-політичні партії.

Першою національною партією в Наддніпрянській Україні (тобто на центральних, південних та східних землях України) була Революційна Українська Партія (РУП), заснована 29 січня 1900 р. у Харкові діячами студентських громад Д. Антоновичем, М. Русовим, Г. Андрієвським, Л. Мацієвичем та ін. Політичною програмою РУП у 1900–1903 рр. була брошура М. Міхновського “Самостійна Україна”. М. Міхновський, у свій час член “Братства Тарасівців”, діяльний учасник українського визвольного руху, адвокат за професією, був одним з ідейних натхненників РУП на початку її існування. Цей видатний політичний діяч України перший на Наддніпрянщині підняв гасло національної незалежності. Головною метою він вважав створення за будь-яку ціну самостійної України “від Карпат аж по Кавказ”. Основою української нації РУП вважала селянство. З 1903 р. рупівці перейшли на засади Ерфуртської програми західноєвропейських соціал-демократів, вимагали національно-культурної автономії в межах Росії.

1902 р. від РУП відійшло найбільш радикальне крило і утворило свою партію – Народну українську партію (НУП) на чолі з М. Міхновським. Партія була відверто націоналістичною. Головний програмний документ “10 заповідей” проголошував створення самостійної демократичної республіки, гасло “Україна для українців”. 1903 р. з РУП вийшло ще одне угруповання, очолене Б. Ярошевським. Воно найменувало себе Українською соціалістичною партією (УСП). Як НУП, так і УСП були нечисленними і, не маючи скільки-небудь масової опори у суспільстві, скоро занепали.

Наприкінці 1904 – на початку 1905 р. після нового розколу в РУП утворилася нова політична організація – Українська Соціал-демократична Спілка (скорочена назва “Спілка”) на чолі з студентами М. Меленевським-Баском та О. Скоропис-Йолтуховським. Спілка була досить чисельною для того часу (близько 6 тис. членів). Вона закликала пролетарів міста і села розгортати страйковий рух. Збройного повстання, як форми революційної боротьби, вона не схвалювала. Земельне питання пропонувала розв’язати демократичним шляхом: постановою спеціально для цього скликаної всенародної конституційної ради. У 1905 р. Спілка влилася до меншовицької фракції РСДРП на правах її автономної секції.

На початку XX ст. утворились українські партії ліберального спрямування. Так, у 1904 р. утворилась Українська Демократична Партія (УДП) на чолі з поміркованими громадськими діячами О. Лотоцьким, Є. Чикаленком та ін. Згодом від неї відкололась Українська Радикальна Партія (УРП) на чолі з письменниками Б. Грінченком та С. Єфремовим. Обидві партії – нечисельні за складом. За своїми основними програмними положеннями були близькими до російського “Союзу визволення” (зародка майбутньої кадетської партії), обстоювали встановлення в Російській імперії конституційної монархії, яка б надала Україні право на автономію (про докорінні соціальні зміни не йшлося). Вже наступного року УРП та УДП злилися в Українську демократично-радикальну партію (УДРП).

1905 р. відбулася й реорганізація залишків РУП, яка після цього прийняла назву – Українська соціал-демократична робітничая партія (УСДРП). Її провідники – Д. Антонович, В. Винниченко, С. Петлюра, М. Порш.

УСДРП і Спілка не змогли виробити чіткої тактики своєї діяльності та співпраці з іншими партіями і громадськими організаціями. 1909 р. Спілка розпалася. Керівники ж УСДРП С. Петлюра і В. Садівський стали шукати союзника у новоорганізованому 1908 р. міжпартійному політичному блоці українських ліберальних діячів (здебільшого з колишніх членів УДРП, яка самоліквідувалася) – Товаристві українських поступовців (ТУП). Провідники ТУП – М. Грушевський, С. Єфремов, Д. Дорошенко обстоювали конституційно-парламентський шлях боротьби за “українську справу”.

Отже, за винятком НУП, яка своїм ідеалом проголосила самостійну українську державу, інші національні партії Наддніпрянської України (РУП, УСП, Спілка, УСДРП, УДП, УРП та ін.) взяли за основу своїх програм вимоги політичної автономії України у складі Росії.

Серед загальноросійських партій, які мали свої комітети у Наддніпрянській Україні, слід відзначити Російську соціал-демократичну робітничу партію (РСДРП), що після 1903 р. розкололась на більшовиків на чолі з В. Ульяновим (Леніним) та меншовиків, провідником яких був Ю. Цедербаум (Мартов); партію соціалістів-революціонерів (есери), конституційних демократів (кадети), “Союз 17 жовтня” (“Октябристи”). Діяли також Польська партія соціалістична та єврейський “Бунд” (“Союз”).